

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ ΠΛΑΚΟΥΝΤΟΣ, Ο ΟΜΦΑΛΙΟΣ ΛΩΡΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΕΞΩΕΜΒΡΥΪΚΟΙ ΥΜΕΝΕΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Συμβολή στη Δημόδη Μαιευτική κατά τα Μεταβυζαντινά χρόνια του Νέου Ελληνισμού (1453-1953)
(Α' ΜΕΡΟΣ)

Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος¹
Αλεξάνδρα Χρ. Οικονομοπούλου²

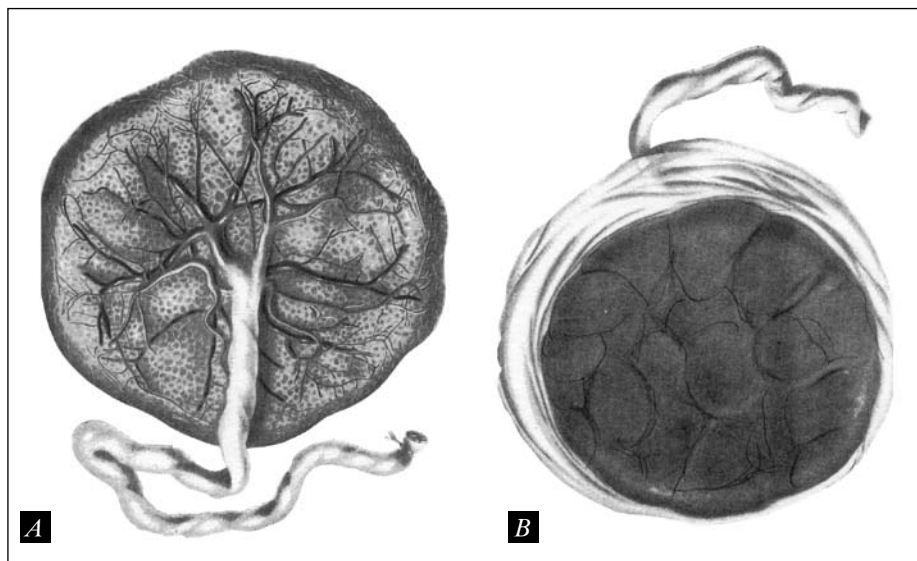
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ένα έντονο επιστημονικό ενδιαφέρον για την πλέον εμπειρωτατωμένη μελέτη του ανθρώπινου πλακούντος, εκ μέρους των κλινικών και των εργαστηριακών ερευνητών. Τα αίτια γι' αυτό είναι μάλλον αυτονόητα, όταν μάλιστα οι επαΐοντες αντιλαμβάνονται ότι αυτό το τόσο σπουδαίο, αλλά ακόμα αινιγματικό όργανο, πιθανόν να αποτελεί το κλειδί των περισσότερων μεγάλων άλυτων εισέτι προβλημάτων της Μαιευτικής^{1,2,3,4}. Μια προσεκτική παρατήρηση οδηγεί στη σκέψη ότι περίπου κάθε εμφανή φυσιολογική και βιοχημική αλλαγή που παρατηρείται σε μια έγκυο γυναίκα είναι συνήθως αποτέλεσμα της βιολογικής δραστηριότητας του πλακούντος^{5,6}.

Από τις πολλαπλές γνωστές και άγνωστες ακόμη λειτουργίες που επιτελεί ο πλακούς, οι δύο πλέον αξιόλογες κατά τη γνώμη μας είναι αυτές που αφορούν στην ενδοκρινική και σε εκείνη της μεταφοράς των ουσιών^{7,8,9}. Τα τελευταία δέκα χρόνια, τα αποτελέσματα της μελέτης του πλακούντος με το ηλεκτρονικό μικροσκόπιο, με τις νέες φυσιολογικές μεθόδους έρευνας, με τις πλέον εξελιγμένες ιστοχημικές τεχνικές και με τις αντίστοιχες γονιδιακές, έχουν όλες προάγει αξιοσημείωτα τις γνώσεις μας για το σπουδαίο αυτό, εφήμερο μεν, σπουδαιότατο δε, λειτουργικό όργανο^{10,11,12} (εικόνες 1, 2, 3).

Ο Πλακούντειος ως βιολογικός υμένας-«φραγμός»

Πρόκειται για ένα συμβατικό όρο που χρησιμοποιούμε για να χωρίζουμε το μητρικό από το εμβρυϊκό ρεύμα του αίματος^{13,14,15}. Έτσι, το οξυγόνο και οι θρεπτικές ουσίες μεταφέρονται δια μέσου του πλακούντος για να φθάσουν στο έμβρυο, αλλά και για να τροφοδοτήσουν τον ίδιο τον πλακούντα (εικόνες 4, 5, 6, 7, 8, 9), ενώ το διοξείδιο του

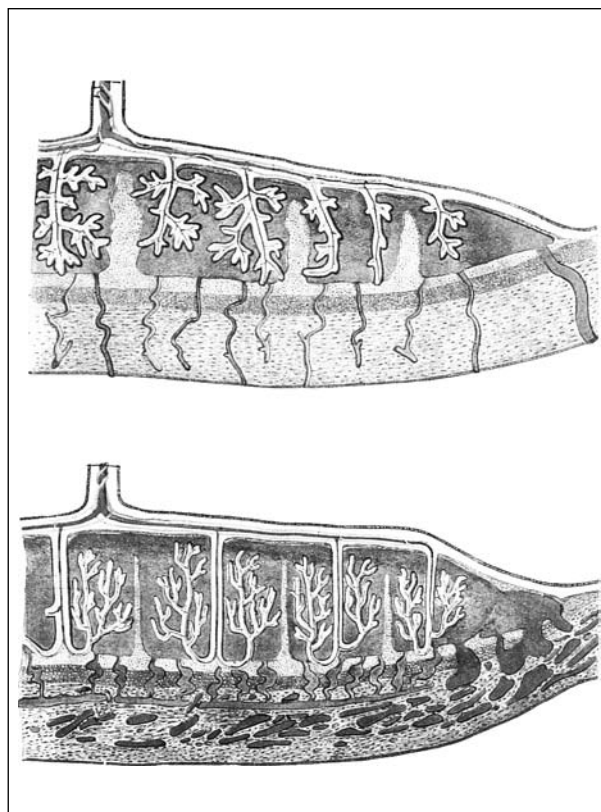
Εικόνα 1.

α. Όρμος ανθρώπινος πλακούς. Η εμβρυϊκή επιφάνεια του πλακούντος.

β. Η μητρική επιφάνεια του πλακούντος. Διακρίνονται οι κοτυληδόνες που αποτελούνται από αθροίσματα λαχνών.

Εικόνα 2. Εμβρυϊκή επιφάνεια πλακούντος. Διακρίνεται ευκρινώς η πορεία των ομφαλικών αγγείων μέχρι την ομφαλίδα (E. Bumm).

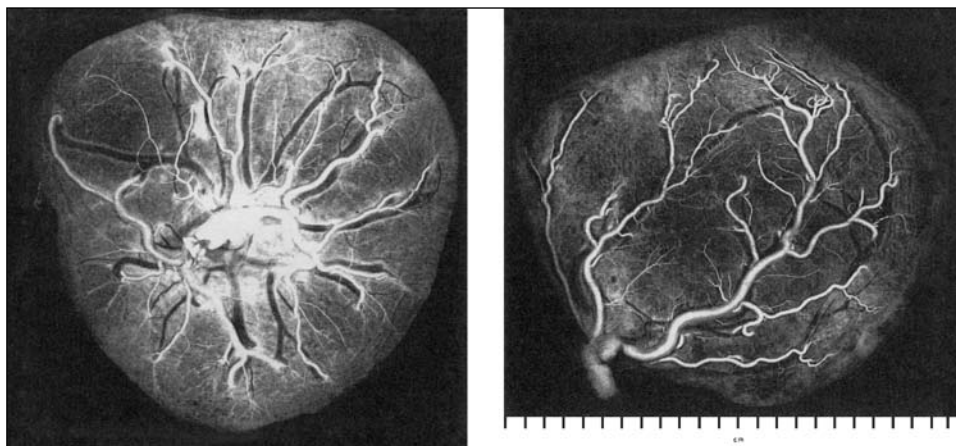

Εικόνα 3. Τομή ώριμου πλακούντος. Διακρίνονται οι λάχνες, ο μεσολάχιος χώρος και οι αιματολάχνες, μέσα στις οποίες βρίσκονται οι λάχνες.

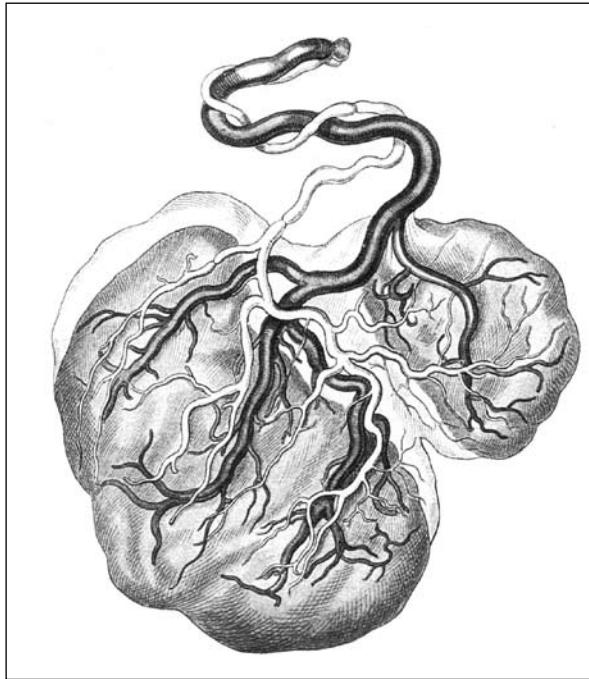
άνθρακος και τα προϊόντα του μεταβολισμού μεταφέρονται προς το αντίθετο μέρος.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥ ΠΛΑΚΟΥΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ

Σήμερα είναι αποδεκτό ότι, τόσο η φυσιολογική σύσταση, όσο και οι ανωμαλίες του πλακούντος, του ομφαλίου λώρου, των εξωεμβρυϊκών υμένων και του αμνιακού υγρού ανήκουν στη φυσιολογία και αντίστοιχα στην παθολογία της Αναπαραγωγής. Απαραίτητη προϋπόθεση εδώ είναι, όχι μόνο η γονιμότητα της γυναίκας, αλλά, το σπουδαιότερο, να έχει επιτευχθεί σ' αυτήν η γονιμοποίηση¹⁶. Στη γονιμοποίηση γίνεται συνένωση ενός ωρίμου ωαρίου της γυναίκας με ένα σπερματοζωάριο του άνδρα, από τα εκατομμύρια που τρέχουν να συναντήσουν το ωάριο, ελκώμενα από κάποια μορφή «χημειοταξίας» του ωαρίου. Η γονιμοποίηση γίνεται κατά κύριο λόγο στη σάλπιγγα, λίγες ώρες από την ωοθυλακιορρηξία. Μετά την ενδοσαλπγγική γονιμοποίηση του ωαρίου από το σπερματοζωάριο που έτρεξε και έφθασε πρώτο και ανεδείχθη «πρωταθλητής»,

Εικόνα 4. Φωτογραφίες δύο ώριμων πλήρως ανεπτυγμένων πλακούντων, ενός με κεντρική πρόσφυση της ομφαλίδος και του άλλου με έκκεντρη. Η απεικόνιση των αρτηριών έγινε με ένεση χρωμοφόρου ουσίας (J.D. Boyd και W.J. Hamilton).

Εικόνα 5. Παραπλακούς που συνδέεται αγγειακά με τον κυρίως πλακούντα που κατά τη λαϊκή αντίληψη λέγεται και «συντρόφι».

«πορεύεται» προς το σώμα της μητέρας, προκειμένου να εμφυτευτεί στον ενδομήτριο βλεννογόνο, δηλαδή στο φθαρτό.

Ακολουθεί η συνέχεια της «θείας μικροκοσμικής αυτής ιεράς μυσταγωγίας» και ο σχηματισμός του αρχέγονου θηλυκού πυρήνα, οπότε με την πρώτη μιτωτική διαίρεση σχηματίζεται το στάδιο των δύο κυττάρων, ακολούθως το στάδιο των τεσσάρων κυττάρων, το στάδιο των οκτώ κυττάρων που απολήγουν στο Μορίδιο¹⁷ και στο σχηματισμό της Βλαστοκύστης που πραγματοποιεί τη νομοτελειακή αποστολή του που είναι η εμφύτευση. Αυτή θα καθορίσει και τη μελλοντική μοίρα και πεπρωμένο του εμβρύου. Ο διγενής πυρήνας που σχηματίζεται περιέχει διπλοειδή αριθμό χρωματοσωμάτων, 46 τον αριθμό. Η προέλευση των μισών είναι από το ωάριο, τα δε έτερα μισά από το σπερματοζωάριο. Πάντοτε το ωάριο περιέχει το X φυλετικό χρωμόσωμα (22X). Τα σπερματοζωάρια, απεναντίας, είναι δυνατό να περιέχουν είτε το Y (22Y), είτε το X (22X). Ο καθορισμός λοιπόν του φύλου, άρρεν ή θήλυ, εξαρτάται από το είδος του φυλετικού χρωμοσώματος που περιέχεται στο σπερματοζωάριο, αυτό δηλ. που θα συνενωθεί με το ωάριο¹⁸.

Αμέσως μετά, ακολουθεί μια έντονη μιτωτική δραστηριότητα που ακολουθείται από πολλές άλλες εμβρυϊκών κυττάρων των βλαστομεριδίων και, έτσι, γίνεται και αναπτύσσεται το Μορίδιο^{19,20}. Τώρα πλέον το

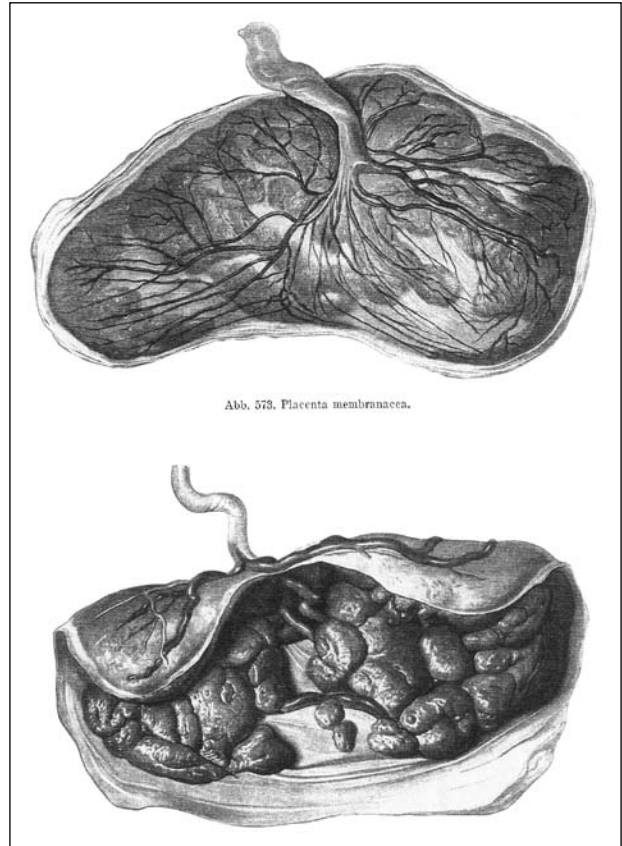
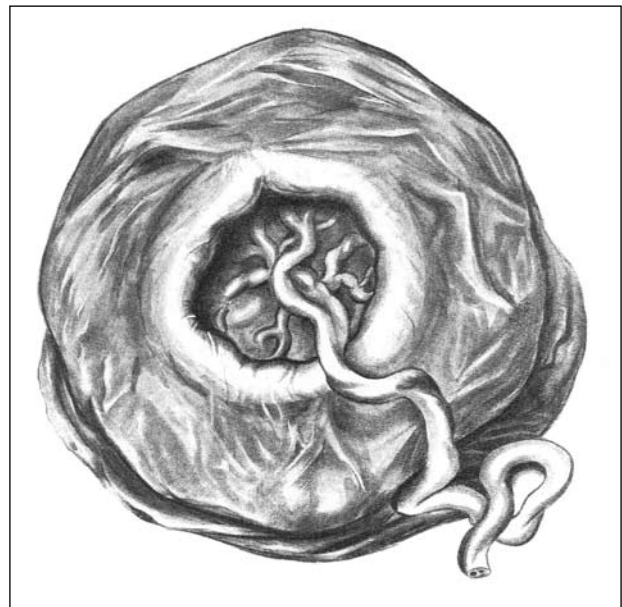
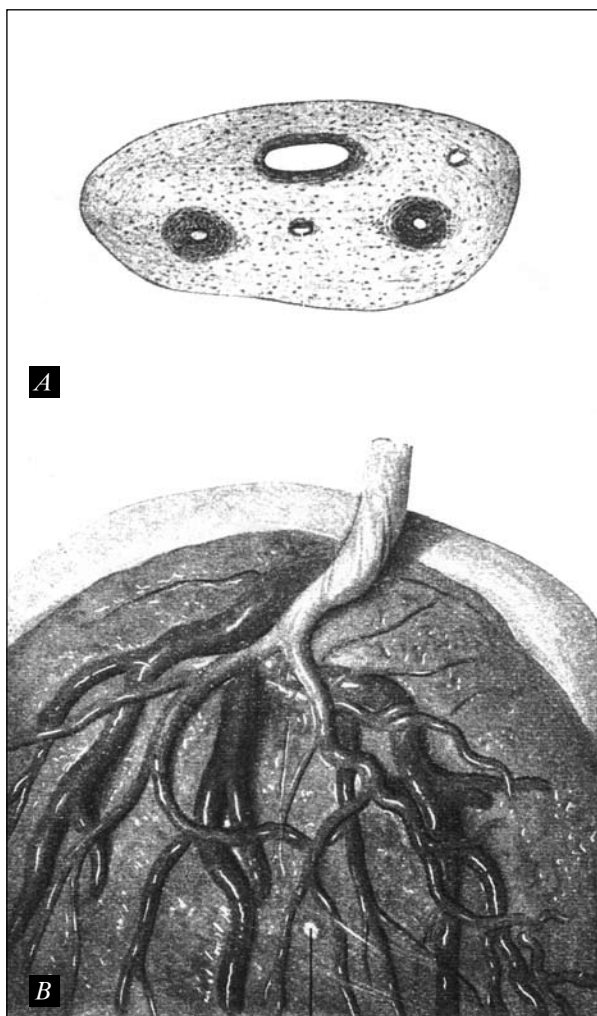

Abb. 578. Placenta membranacea.

Εικόνα 6. Ανωμαλίες του πλακούντα. Οι χρόνιες φλεγμονώδεις αλλοιώσεις κάνουν το σχήμα του πλακούντος ασύμμετρο, νεφροειδές ή καρδιόμορφο, δίλοβο ή πολύλοβο (Weibel-Antoine).

Εικόνα 7. Κρασπεδωτός ή περιχαρακωμένος πλακούς (Weibel-Antoine).

Εικόνα 8. α. Τομή ομφαλίδος. Διακρίνεται η ομφαλική φλέβα και οι δύο ομφαλικές αρτηρίες.

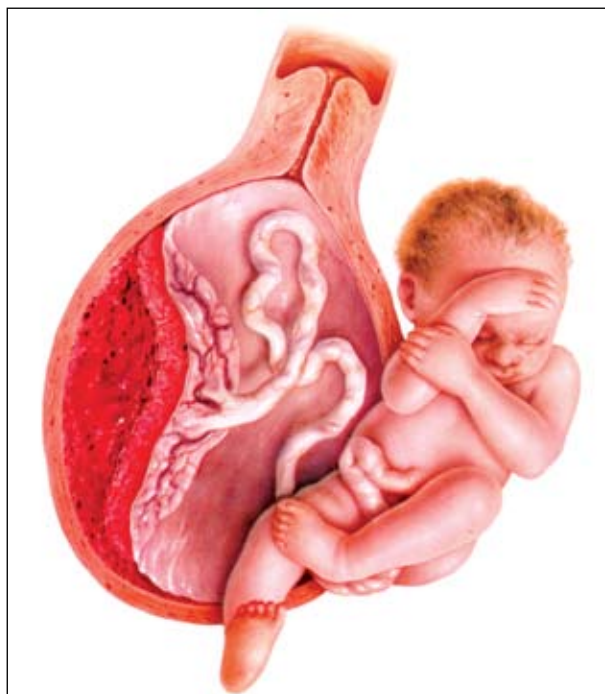
β. Πλακούς ώριμος με έκκεντρη έκφυση της ομφαλίδος.

Μορίδιο, μετά από 7 ημέρες από τη γονιμοποίηση, έχει αναπτυχθεί στο στάδιο του Βλαστιδίου και εμφυτεύεται στο πιο κατάλληλο, εύθετο και πρόσφορο σημείο του βλεννογόνου του ενδομητρίου (φθαρτού).

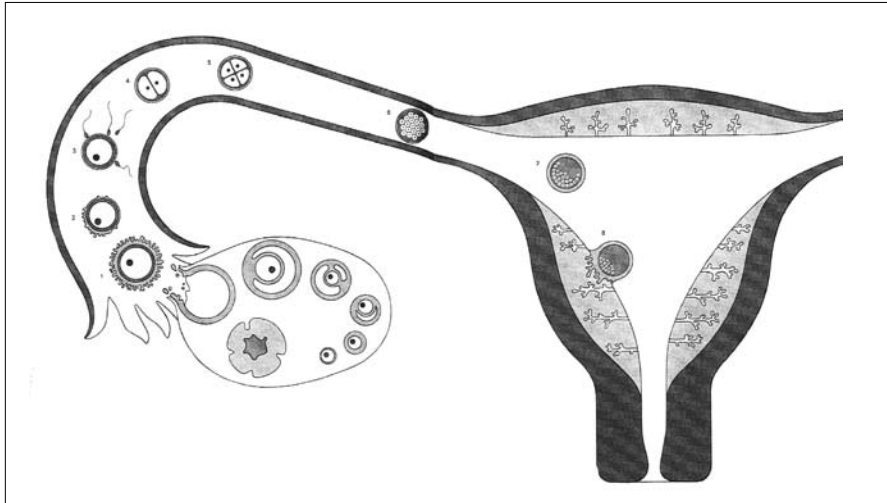
Η Εμφύτευση ή «φωλιά της Παναγιάς» κατά τη λαϊκή ιατρική παράδοση

Η εμφύτευση ρυθμίζεται από κυτταροδιασυνδεδεμένες κυτταρολυτικές ουσίες, συστάσεως ενζυματικής, τις οποίες εκκρίνει το Μορίδιο για να προετοιμάσει τη φωλιά του Βλαστιδίου^{21,22,23}. Αυτή η στιβάδα καλείται Τροφοβλάστη, αφού από αυτή θα τρέφεται πλέον και θα διαπλασθεί το έμβρυο (εικόνες 10, 11, 12, 13).

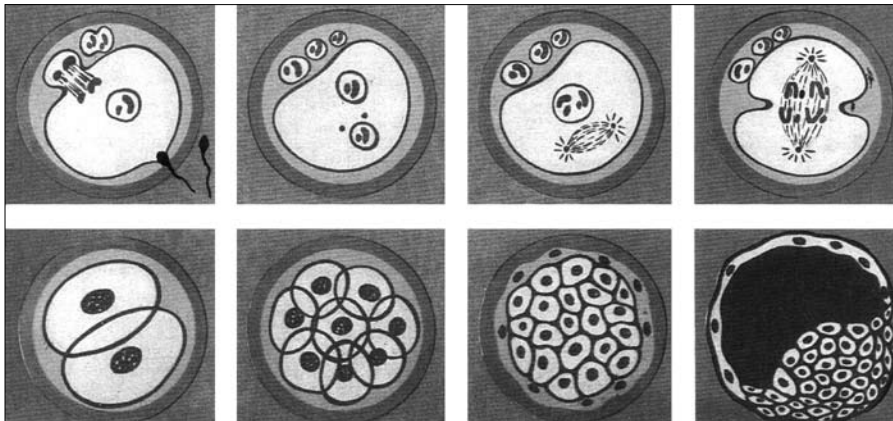
Μετά την εμφύτευση του βλαστοκυστιδίου παρατηρείται το φαινόμενο της φθαρτοειδούς αντίδρασης του ενδομητρίου. Πιο αναλυτικά, η βλαστοκύστη θα

Εικόνα 9. Ο πλακούς, εκτός της αποστολής του ως τροφικό όργανο για το έμβρυο, έχει και νησίση ενδοκρινική ρυθμιστική λειτουργία για την εύρυθμη έκβαση της εγκυμοσύνης, του τοκετού και της λοχείας και αποτελεί το εφήμερο, πλην όμως αναγκαίο, όργανο-τιμήμα της νομοτελειακής Πρόνοιας του Δημιουργού για τον καθορισμό της μοίρας και του πεπρωμένου του ανθρώπου.

Εικόνα 10. Η γονιμοποίηση του ωαρίου και η εμφύτευση του ζυγώτη (γονιμοποιημένου ωαρίου).

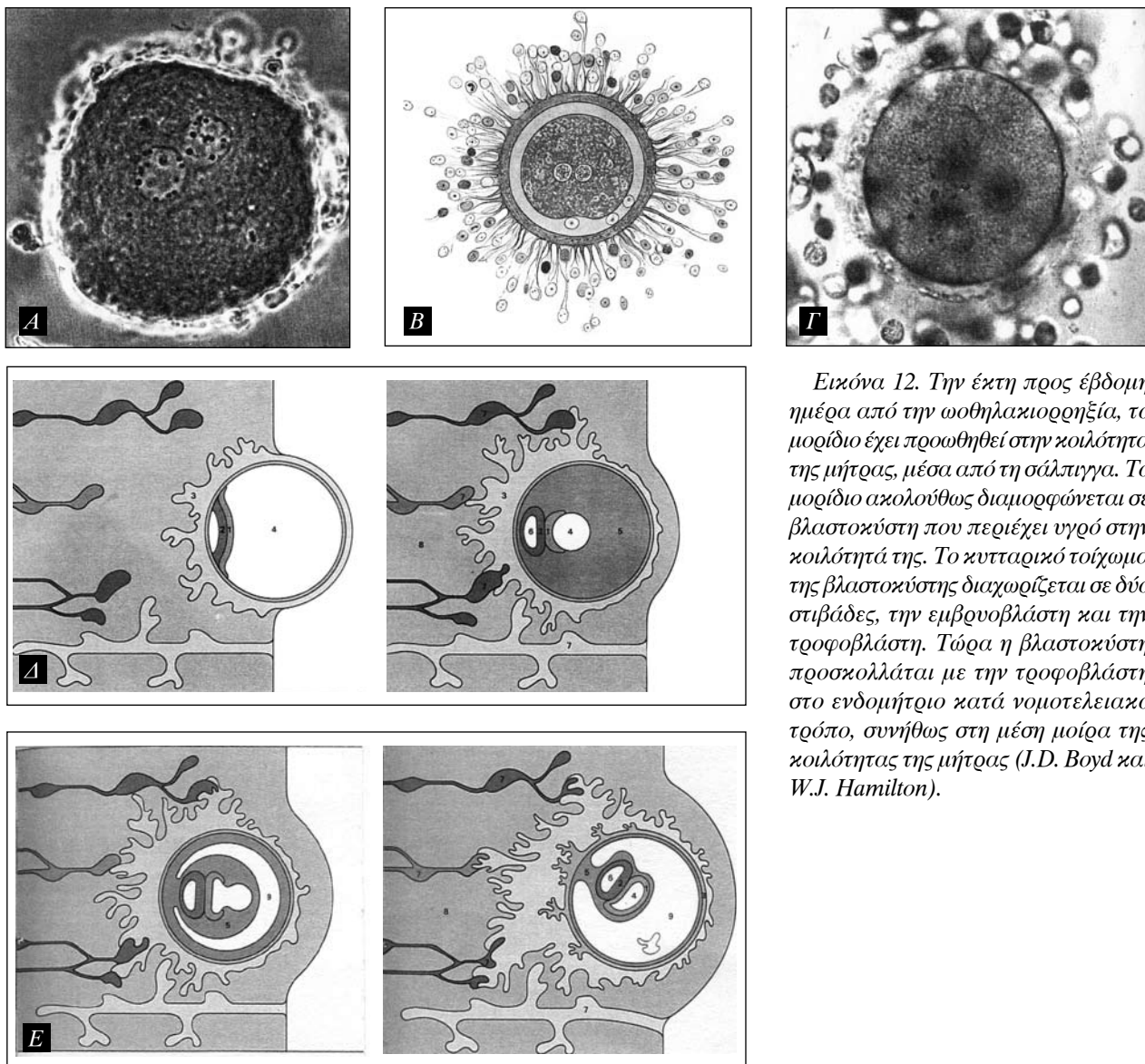
Εικόνα 11. Εμβρυογένεση. Το γονιμοποιημένο ωάριο, δηλ. ο ζυγώτης, παρουσιάζει έντονη μιτωτική δράση που οδηγεί στην πρώτη διαίρεση σε δύο κύτταρα, μετά τέσσερα και μετά οκτώ, τα βλαστομερίδια που σχηματίζουν το μορίδιο.

πρέπει, σε διάστημα 14 ημερών, να έχει διεισδύσει βαθιά μέσα στο ενδομήτριο. Έτσι, τα κύτταρα της κυτταροτροφολάστης καταστρέφουν τοπικώς τα κύτταρα του ενδομητρίου με τήξη και φαγοκυττάρωση, δηλ. με κυτταρολυτικές ενζυματικές ουσίες. Τότε, σύμφωνα με τη λαϊκή ιατρική παράδοση της Πελοποννήσου, και ιδιαίτερα της Αρκαδίας, η Παναγιά, σα στοργική μάνα που είναι, προνοεί και για την πρώτη τροφή του εμβρύου. Δίνει εντολή στον Άγγελο του παιδιού να παράγει το «γαλοτρόφι» του παιδιού, ως «υποκατάστατο του μητρικού γάλακτος», το οποίο θα του δώσουν τα κύτταρα (προσωποποίηση των κυττάρων με το μαστό). Έτσι το «γαλοτρόφι» της Παναγιάς παρέχει για τη ζωή του εμβρύου την αναγκαία τροφική στήριξη, στα αρχικά στάδια της ανάπτυξης του ήδη φωλιασμένου στη φωλιά της Παναγιάς εμβρύου. Ο φύλαξ Άγγελος, κατά τη λαϊκή ιατρική αντίληψη, μπαίνει στην ψυχή του παιδιού, όπως πιστεύουν στην Ήπειρο, Μακεδονία και Στερεά Ελλάδα, αμέσως μετά τη γέννηση, με την πρώτη ανάσα, κλάμα του παιδιού. Απεναντίας, στην Πελοπόννησο και τα νησιά του Αιγαίου πιστεύουν ότι το φύλακα Άγγελο τον στέλνει η Παναγιά απ' τη στιγμή που γίνεται η σύλληψη για να προστατεύει δύο ψυχές, γι' αυτό και στην Αχαΐα, Αρκαδία και Μεσσηνία, τους Αρχάγγελους Μιχαήλ και Γαβριήλ τους λένε δίψυχους, γιατί προστατεύουν και την έγκυο και το κύημα.

Ο ΠΛΑΚΟΥΣ

Η δημιουργία και η διάπλαση του πλακούντος, δηλαδή η πλακουντοποίηση

Στο διάστημα του ενός μηνός, οι τροφικές λάχνες διεισδύουν και προχωρούν σε βάθος από το βασικό φθαρό, αναπτύσσοντας την καταβολή του πλακούντος^{24,25}. Η πλακουντιακή κυκλοφορία τίθεται σε λειτουργία μόνο από την 9η εβδομάδα (εικόνες 14, 15). Όλες οι πιο πάνω αναφερθείσες διεργασίες αποσκοπούν στη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου νέου οργάνου που δεν είναι άλλο από τον πλακούντα^{26,27}. Οι λάχνες του πλακούντος, ενωμένες κατά ομάδες, αποτελούν τις κοτυληδόνες (εικόνες 16, 17). Το σύνολο των κοτυληδόνων αποτελεί τον πλακούντα.

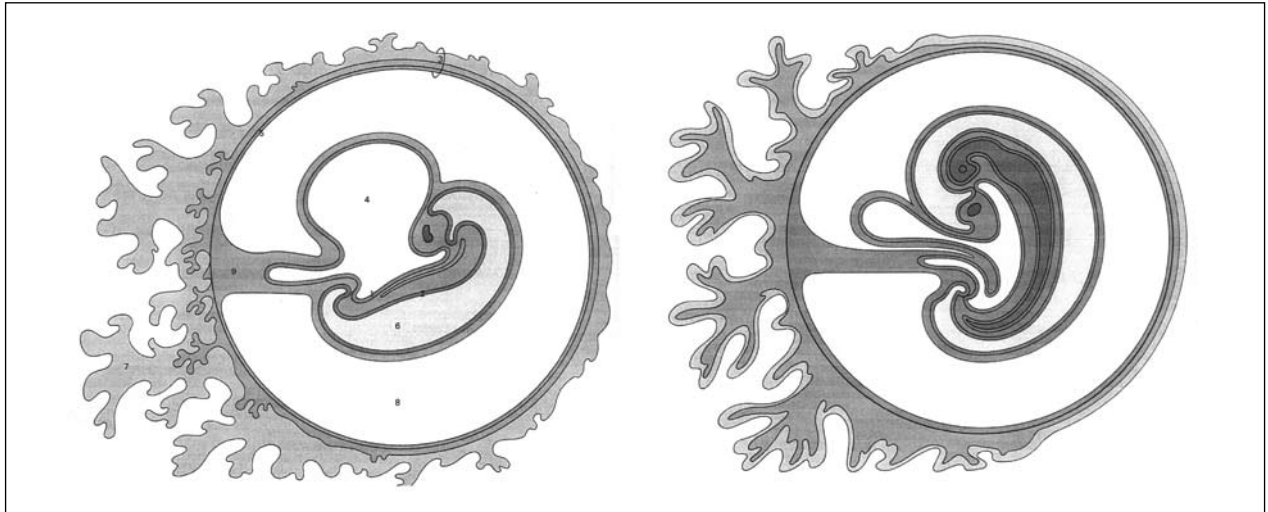

Εικόνα 12. Την έκτη προς έβδομη ημέρα από την ωοθηλακιορρηξία, το μορίδιο έχει προωθηθεί στην κοιλότητα της μήτρας, μέσα από τη σάλπιγγα. Το μορίδιο ακολούθως διαμορφώνεται σε βλαστοκύστη που περιέχει υγρό στην κοιλότητά της. Το κυτταρικό τοίχωμα της βλαστοκύστης διαχωρίζεται σε δύο στιβάδες, την εμβρυοβλάστη και την τροφοβλάστη. Τώρα η βλαστοκύστη προσκολλάται με την τροφοβλάστη στο ενδομήτριο κατά νομοτελειακό τρόπο, συνήθως στη μέση μοίρα της κοιλότητας της μήτρας (J.D. Boyd και W.J. Hamilton).

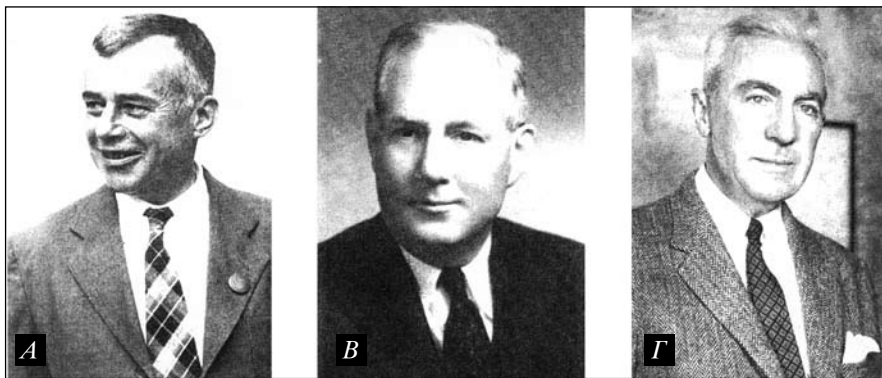
Ο πλακούντας έχει δύο επιφάνειες, τη μητρική και την εμβρυϊκή, η οποία βρίσκεται σε επαφή με το έμβryo²⁸. Ο πλακούς με το έμβryo αποτελούν μια αυτοτελή και ενιαία λειτουργική μονάδα που εκτελεί διάφορες βιοσυνθετικές αντιδράσεις (εικόνες 18, 19, 20). Το αμνιακό υγρό, μέσα στο οποίο βρίσκεται το έμβryo, χρησιμεύει για να προστατεύει και να καθιστά ευχερείς τις κινήσεις του εμβρύου και επίσης βοηθά στην υδροδυναμική του τοκετού. Ο πλακούς με τον ομφάλιο λώρο και το έμβryo αποτελούν μια «μαγική τριαδική μονάδα», η οποία προσφέρει τη δυνατότητα στο ανθρώπινο έμβryo να ζήσει, να αναπτυχθεί και να γίνει αυτόνομος^{29,30}. Ο πλακούς αποτελεί το μέρος το κινήματος που σκοπεύει στην καλή διατροφή του εμβρύου (εικόνα 21, 22).

ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ ΤΟΥ ΠΛΑΚΟΥΝΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ G. B. WISLOCKI, A. T. HERTIG ΚΑΙ J. ROCK

Ο πλακούντας λέγεται και «ύστερο» γιατί εξέρχεται ύστερα από το παιδί στον τοκετό. Οι αρχαίοι Έλληνες το έλεγαν και «δευτέρα» ή «δευτέριον» επειδή έρχεται δεύτερο. Ο Ιπποκράτης το ονόμαζε ύστερο αλλά και πλακούντα, επειδή έχει συνήθως σχήμα πλακούντος, ένα είδος πίτας, προσφοράς στους Θεούς, όπως σήμερα το παραπλήσιο σε σχήμα «πρόσφορον» της Εκκλησίας. Πρώτος ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.)^{31,32} περιέγραψε το χόριο, το ομφαλικό κυστίδιο (λεκιθικό ασκό) και το αλλαντοειδές εγκόλπωμα (Αλλαντοίδα). Ο διεθνής όρος Placenta, εισήχθη το 1559 από τον Readus Columbus (1516-1559)³³. Επίσης, ο Αριστοτέλης είχε στηριχθεί στις μελέτες του Έλληνα Αβδηρίτη

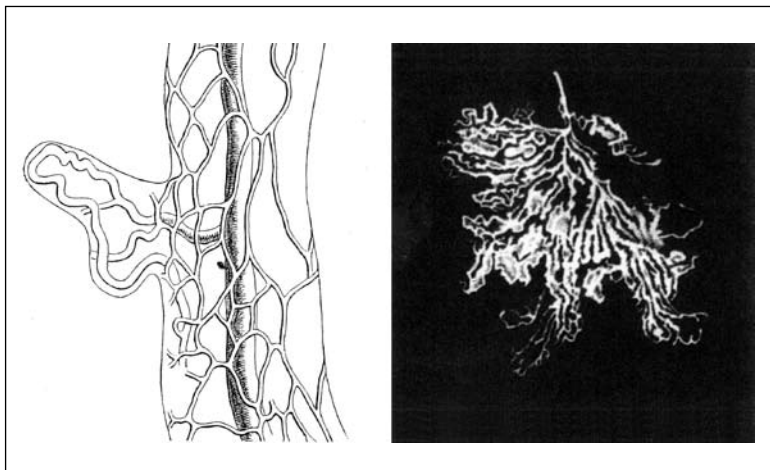

Εικόνα 13. Οι λάχνες αναπτύσσονται στο σημείο πρόσφυσης στο βασικό φθαρό. Το ομφαλικό κυστίδιο και η αλ-
λαντοΐδα συμπιέζονται μέσα στο έλντρο (G.B. Wislocki, A.T. Hartig και J. Rock).

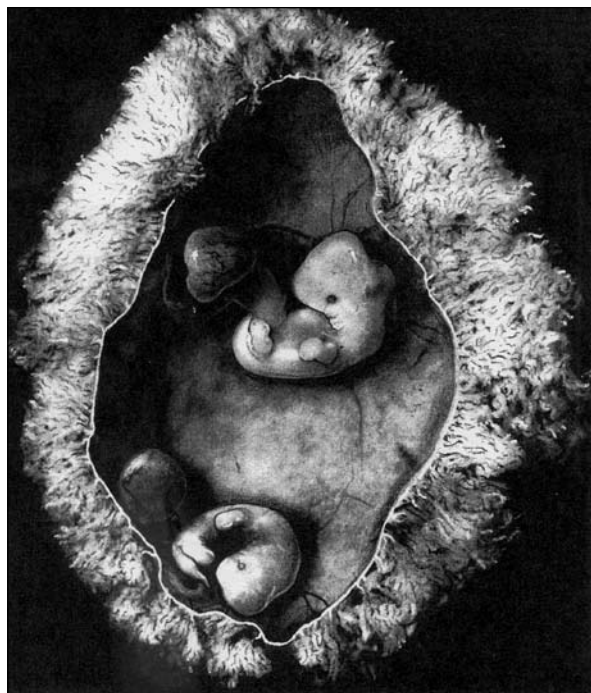
Εικόνα 14. Τρεις πρωτοπόροι
ερευνητές καθηγητές στο Πανε-
πιστήμιο του Harvard που με τις
πρωτοποριακές τους τεχνικές
διαλεύκαναν τα πρώτα στάδια
της ανθρώπινης ανάπτυξης (α.
G.B. Wislocki, β. A.T. Hartig και
γ. J. Rock).

Είχα την τύχη να συνεργα-
στώ μαζί με τον Dr Hartig στο
Mallory Institute του Boston City
Hospital.

Εικόνα 15. Σχηματική παράσταση χοριακής λάχνης και τα μικρά
αγγεία της λάχνης σε έναν ώριμο πλακούντα (J. Excer, J.D. Boyd και
W.J. Hamilton).

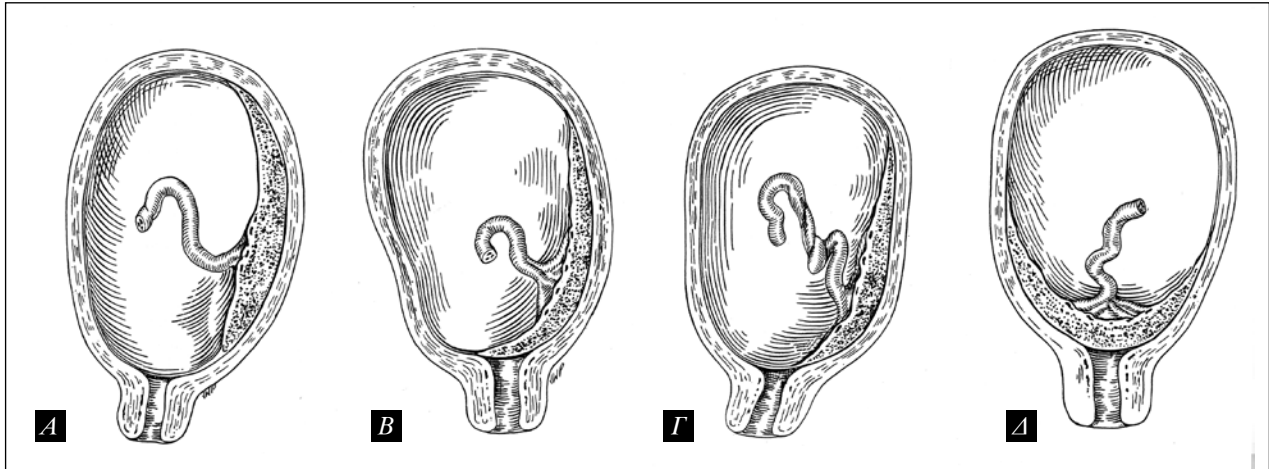
φιλοσόφου Δημοκρίτου, ο οποίος δε
θεωρείται σήμερα μόνο ατομικός φι-
λόσοφος που πρώτος μίλησε περί του
ατόμου στη Φυσική, με άλλη βέβαια
έννοια από τη σημερινή του ατόμου,
αλλά και μεγάλος βιολόγος. Έγραψε
δύο βιβλία που δυστυχώς χάθηκαν, το
ένα περί της λύσσας και της μετάδοσής
της από τα άγρια ζώα στον άνθρωπο.
Επίσης, έγραψε και δεύτερο βιβλίο για
την εγκυμοσύνη και τη γέννα των βοοει-
δών και των προβάτων. Είναι ο πρώτος
που εισηγήθηκε τη λέξη «κοτυληδόνα»,
η οποία διατηρείται μέχρι σήμερα και
διατύπωσε τη γνώμη ότι οι κοτυληδόνες
είναι τροφικά όργανα των εμβρύων των
παραπάνω ζώων. Αργότερα, την ιδέα του
Δημοκρίτου ασπάσθηκε και ο Γαλινός³⁴

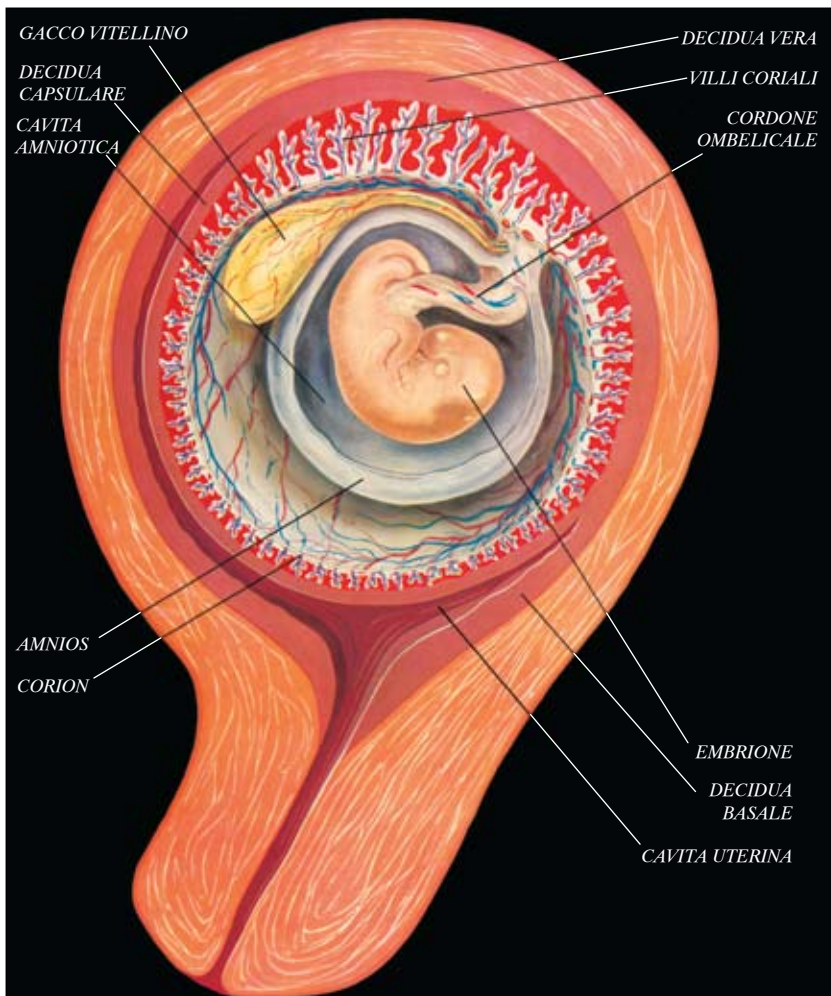
Εικόνες 16, 17, 18. Απεικόνιση διανοιγμένου χοριακού σάκου που περιέχει ανθρώπινο έμβρυο 25mm (εικόνα 16, κατά J.D. Boyd και W.J. Hamilton) και που θεωρείται συνώνυμο με τη «φωλιά της Παναγιάς», κατά τη λαϊκή ιατρική παράδοση. Όπως έλεγαν, το έμβρυο δεν έβρισκε το κατάλληλο μέρος να φωλιάσει στο θόλο της Παναγιάς, γιατί και η υστέρα έχει τον ουρανό της (πυθμένας = ευλογημένος ουρανός»). Φτάνοντας έτσι προς την έξοδο της μήτρας, για να αποβληθεί ως ανεπιθύμητο, στο υποσυνείδητο της μητέρας, «απογοητευμένο», λένε ότι, την ύστατη στιγμή επεμβαίνει παρακλητικός ο Αγ. Στυλιανός που έχει προφητικό χάρισμα και ζητά το «στέλιωμα» (= συγκράτηση, διατήρηση στη μήτρα). Έτσι, επεμβαίνει η Παναγιά, σαν πονόψυχη μάνα και το έμβρυο συγκατείται την τελευταία στιγμή στο κατώτερο μέρος της μήτρας (προδρομικός πλακούς), ενώ για να αποφύγει την τιμωρία-επικίνδυνη αιμορραγία του όγδοου μήνα, η μαμή υποχρεώνει την έγκυο να κοιωνεί μια φορά το μήνα, σε όλη τη διάρκεια του τρίτου τριμήνου της εγκυμοσύνης. Είναι γνωστό, κατά τον Frajer (βραβείο Νόμπελ) ότι οι κατεχολαμίνες προκαλούν ένα είδος ισχαιμίας στο ενδομήτριο που δεν ευνοεί την εμφύτευση του εμβρύου.

που πρώτος έδωσε σημασία στις φλέβες και στις αρτηρίες του πλακούντος.

Οι πρώτοι που απεικόνισαν τον πλακούντα εικαστικά ήταν ο Leonardo da Vinci (1452-1515)³⁵ (εικόνα 23) και ο Andreas Vesalius (1514-1564)³⁶ (εικόνα 24). Μετά από αυτούς ο Harvey (1578-1657)⁴⁶, παρότι ανακάλυψε την κυκλοφορία του αίματος στον άνθρωπο, δεν εστάθη τυχερός να ασχοληθεί με την ενδομήτριο κυκλοφορία της γυναίκας, μέχρι που ο John Mayow (1643-1679)³⁷, στο βιβλίο του Tractatus Duo (1668), αναφέρει αδρά την εμβρυϊκή κυκλοφορία. Αργότερα, οι William Hunter (1718-1783)³⁸ (εικόνα 25α) και John Hunter (1728-1793)³⁹ (εικόνα 25β) μελέτησαν τη σχέση που έχει ο πλακούς ως τροφικό όργανο μεταξύ της μητέρας και του εμβρύου.

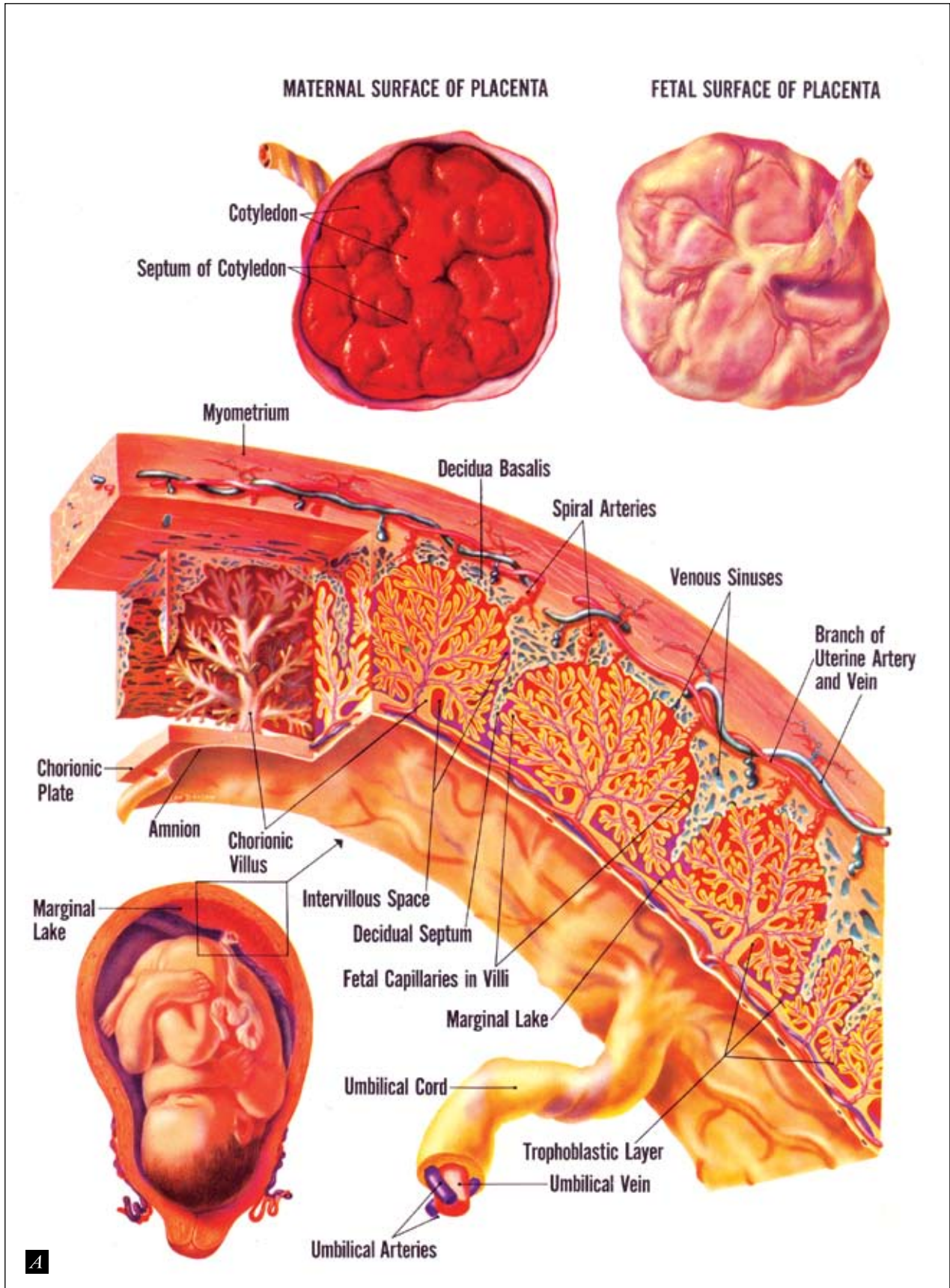
Εικόνα 19. α. Χαμηλή περιχειλική πρόσφυση του πλακούντος. β. Επιχειλική πρόσφυση του πλακούντος. γ. Περιχειλική πρόσφυση του πλακούντος. δ. Επιποματικός πλακούς.

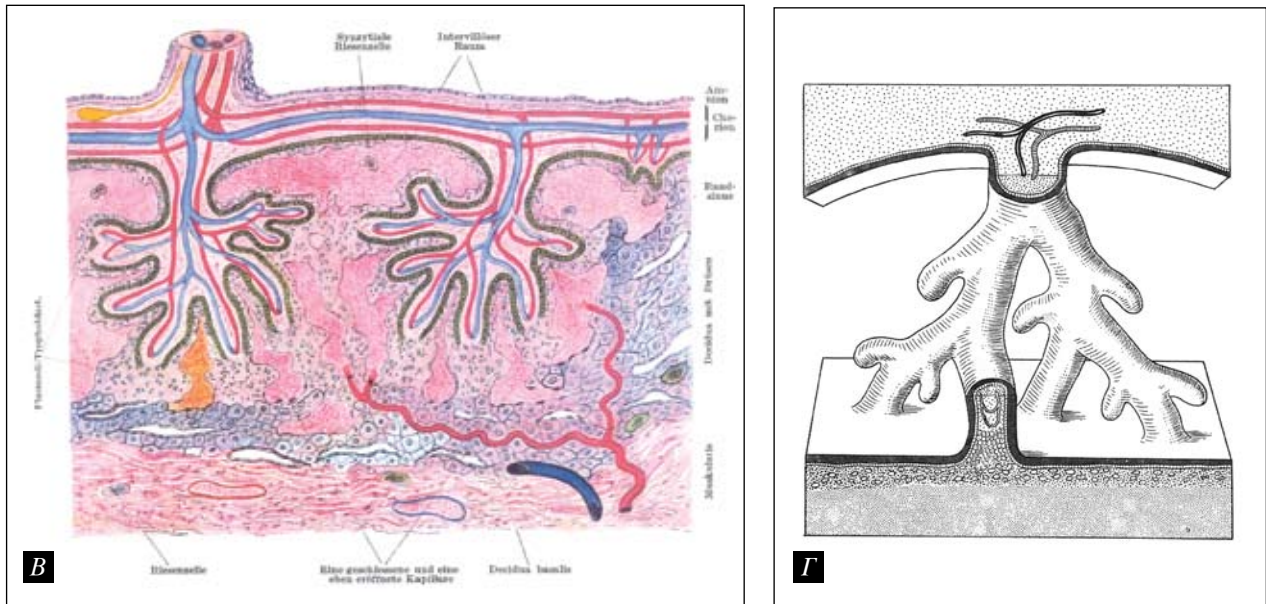

Εικόνα 20. Η «φωλιά της Παναγιάς».

Αποφασιστικό βήμα έκανε στον τομέα ο Α.Α. Hubrecht (1853-1915)⁴⁰ (εικόνα 26), καθηγητής της Ζωολογίας στο Πανεπιστήμιο της Utrecht (1882-1915), όταν ίδρυσε το Institut International d' Embryologie το 1911. Αυτός περιέγραψε τη Blastokyst και εισήγαγε επισήμως τον όρο «Τροφοβλάστη». Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το τρίο του Harvard, οι G.B. Wislocki (1931-1956), A.T. Hartig (1952-) και J. Rock (1947-1956)^{41,42,43} ερεύνησαν την απαρχή της ανθρώπινης ανάπτυξης.

Τέλος, οι Boyd και Hamilton, το 1966, διαλεύκαναν το θέμα με ηλεκτρονικό μικροσκόπιο και πλέον περιγράφεται ως Syncytiotrophoblast, ενώ το κύτταρο της επωνύμου μεμβράνης του Lungham είναι γνωστό πλέον με το όνομα Cytotrophoblast. Αν σκεφθεί κάποιος ότι από την εποχή του Δημόκριτου, του Αριστοτέλους και του Γαληνού μέχρι σήμερα έχουν ασχοληθεί με τον πλακούντα, όπως εμείς βρήκαμε από τη διεθνή βιβλιογραφία, περισσότεροι από 160 σοβαροί ερευνητές, αντιλαμβάνεται τη μεγάλη σημασία που έδινε η επιστημονική κοινότητα στη διερεύνηση του αινιγματικού αυτού οργάνου, δηλαδή του πλακούντα.

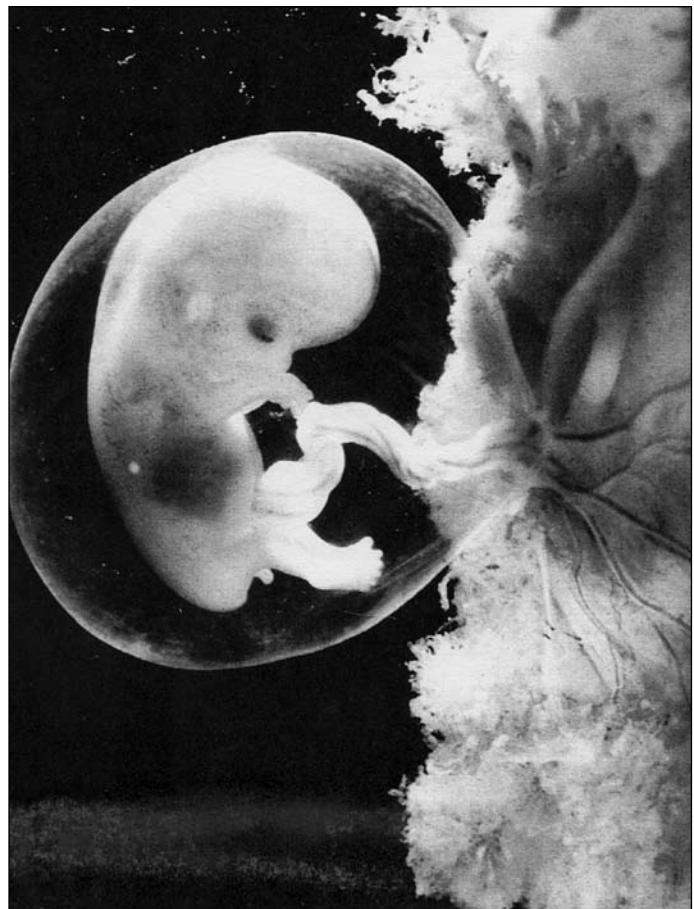

Εικόνα 21. Α-Γ. Απεικόνιση χοριακών λαχνών.

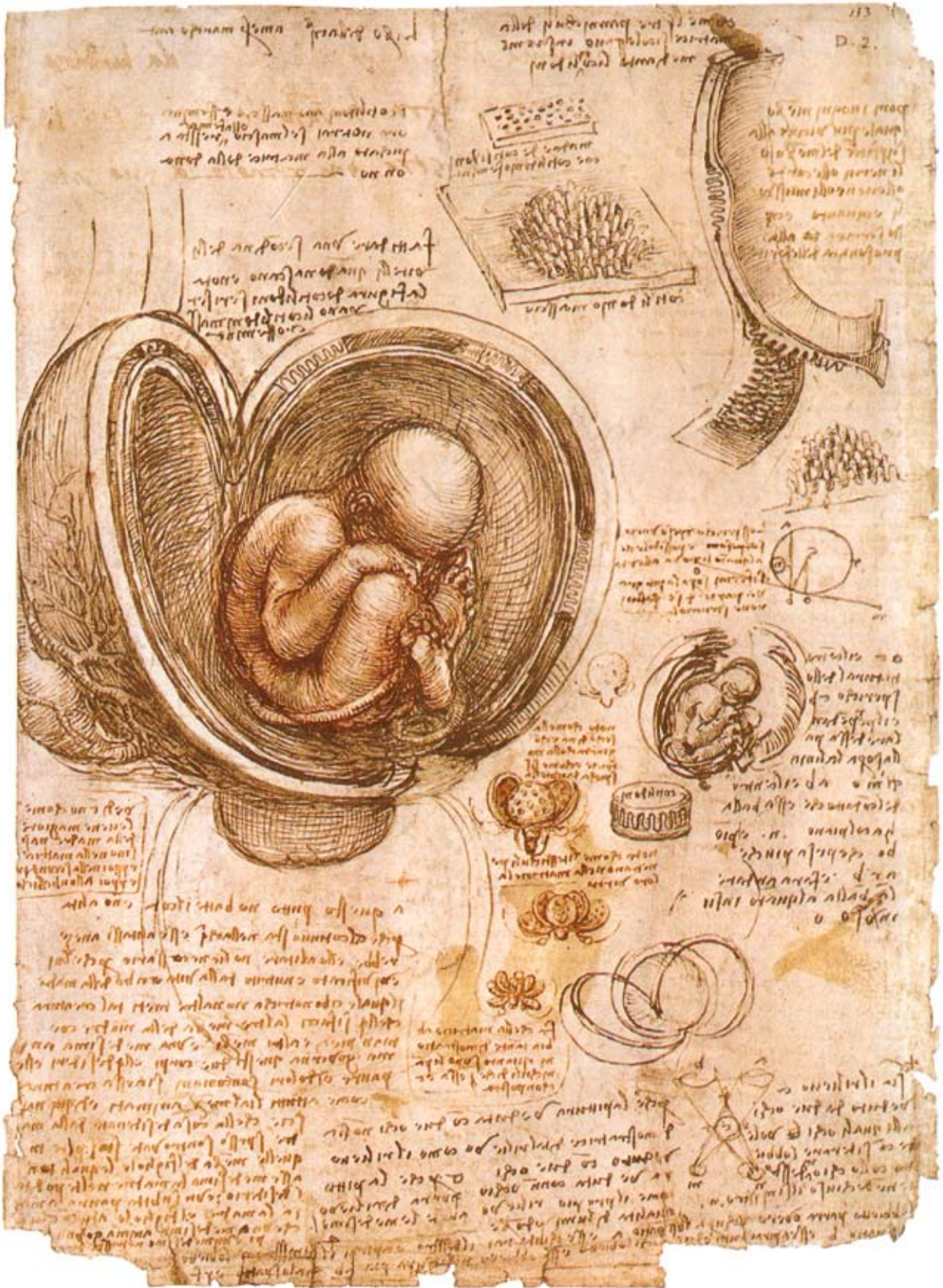
Η ΟΝΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑ, ΟΙ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΕΙΞΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΛΑΚΟΥΝΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Στο τρίτο στάδιο του τοκετού, της υστεροτοκίας, ο πλακούς συνήθως, κατά 80%, αποκολλούτο φυσιολογικά. Του είχαν προσδώσει, στα διάφορα μέρη της Ελλάδας, διάφορα ονόματα, όπως Δευτέρι, Συντρόφι (διότι «συντροφεύει» το παιδί), Αδέλφι, Δευτέρι (ή Δευτέρα, όπως το έλεγαν οι αρχαίοι), Κατάποdon, Κτάρι (κντάρι), Ακόλουθο, Στερνό ή Ύστερνο, Αστέρι κ.λπ. Η μαμή έπρεπε απαραίτητα να κοιτάξει το «πρόσωπο» του ύστερου, δηλ. τη μητρική επιφάνεια για να ελέγξει αν υπήρχαν όλες οι κοτυληδόνες.

Οι παραδοσιακές μαμές, κατά την επισκόπηση του πλακούντα, τις νεκρωμένες κοτυληδόνες τις έλεγαν και «θανατίδες» ή «βουρδούλια». «Βουρδούλιασε λένε το παιδί και δε θα ζήσει», «έχει τα κακά βουρδούλια, γι' αυτό βουρδούλιασε κι έσκασε». «Τσουτάρι», «κτάρ» σε μερικές περιοχές της Ελλάδος, συνήθως ηπειρωτικές, στην Πελοπόννησο, Στερεά και Θεσσαλία, με τη λέξη κντάρι ονομάζεται ο αμνιακός σάκος μέσα στον οποίο βρίσκεται το έμβρυο στη μήτρα, καθώς και κάθε τι άλλο που εξέρχεται με το έμβρυο κατά τον τοκετό. Το όνομα προέρχεται από τη λέξη κύτταρο. Παραθέτουμε ορισμένες χαρακτηριστικές λαϊκές φράσεις: «Κακογέννησε η Στυλιανή και βγάξει κντάρια (=χονδρά τεμάχια πλακούντος) και κινδυνεύει». «Την έπιασε ρίγος τη Γιαννιά γιατί η μαμή λένε ότι άφηκε

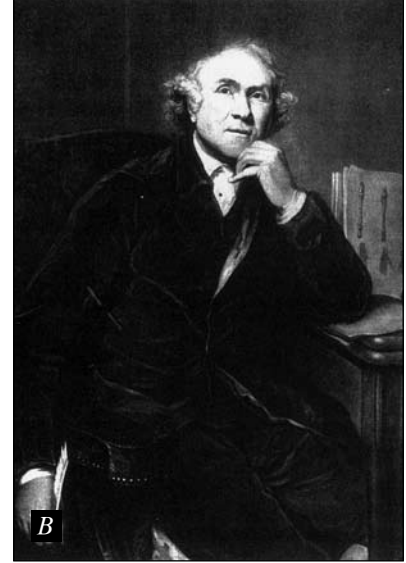
Εικόνα 22. Έμβρυο δύο μηνών εντός του αμνιακού σάκου (R. Longet).

Εικόνα 23. Η πρώτη απεικόνιση ανθρώπινου εμβρύου εντός της μήτρας έγινε από το Leonardo Da Vinci.

Εικόνα 24. Πορτραίτο του Andreas Vesalius (ξυλογραφία).

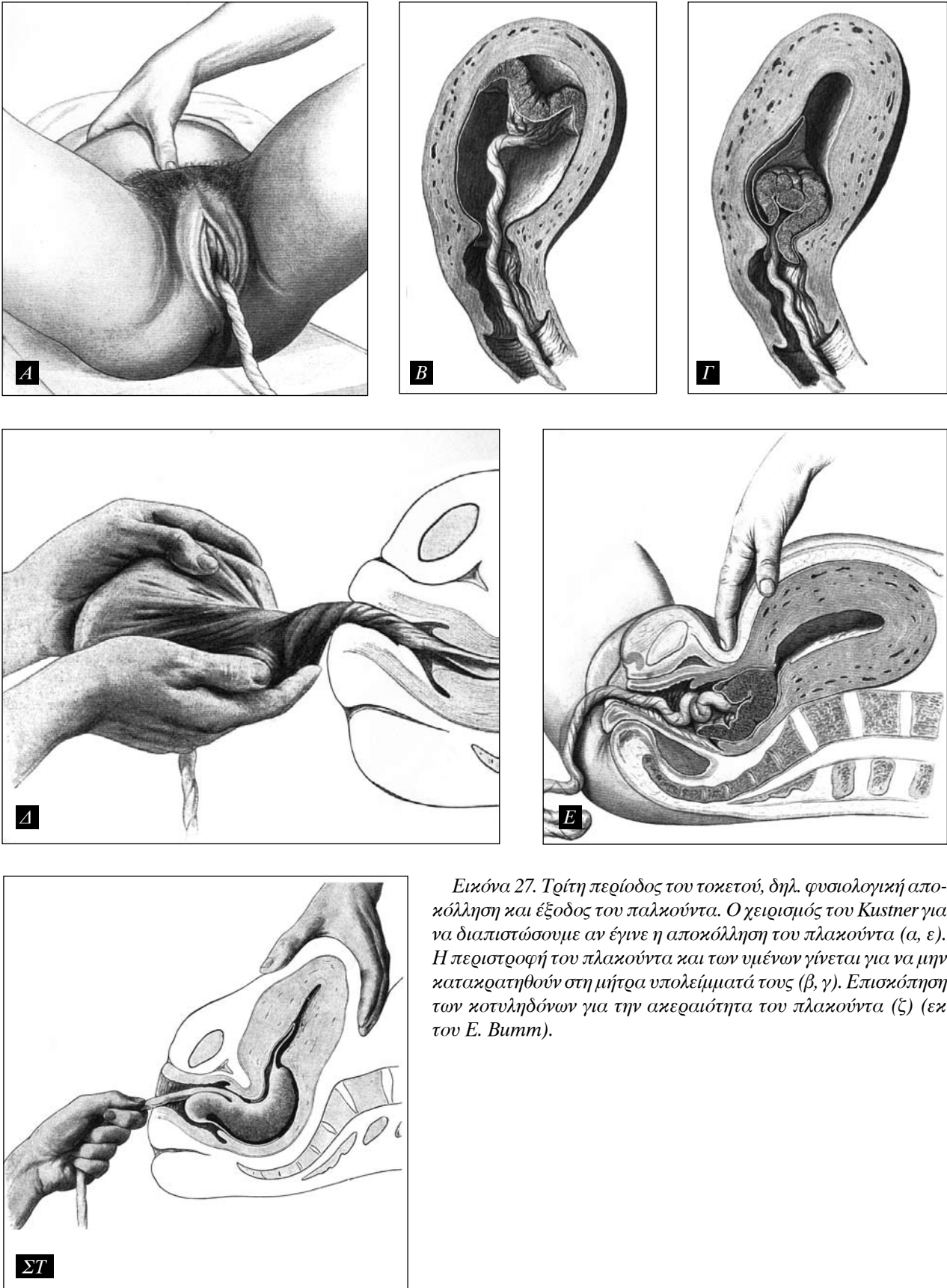
Εικόνα 25. α. Πορτραίτο των William Hunter και β. John Hunter.

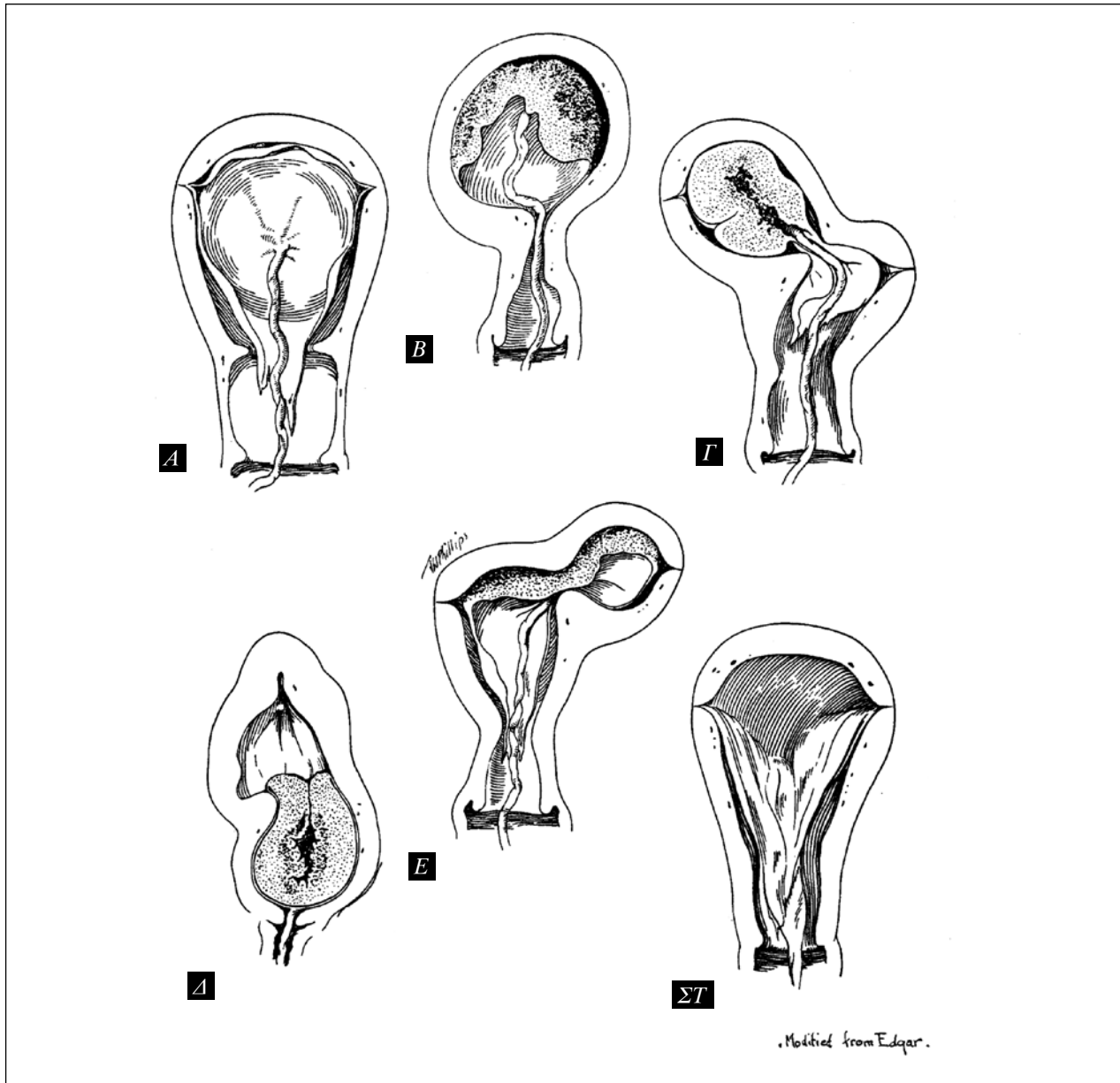
Εικόνα 26. A.A.W. Hubrecht (1853-1915).

μέσα κι ένα κυττάρι (=κομμάτι πλακούντος). «Δεν έβγαλε το κυττάρι της η λεχώνα και της βάνουν ζεστά για να το βγάλει». Ο πλακούς επίσης λέγεται «Συντροφι». «Πάρε το συντροφι να το θάψεις στην αστρέχα». «Έμεινε το τσουτάρι μέσα και κινδυνεύει η γυναίκα». «Ένα παλιοκύτταρο (=το γεννηθέν σκασιμένο βρέφος)⁴⁷. Επίσης, ο πλακούς λέγεται και Λευτέρι διότι μόλις βγει από ελευθερώνεται η γυναίκα. Λέγεται και ακόλουθο. «Έπεσε το Λευτέρι και ελευθερώθηκε η γυναίκα από τα υστεροπόνια». Επίσης, ο πλακούς λέγεται και «Αδέλφι» ή «Αδέρφι». «Δεν έπεσε ακόμη το Αδέλφι και η γυναίκα θα υποφέρει». «Το κοιτάει σαν Αδέλφι». Η φράση δηλώνει ότι απεχθάνεται και μισεί κάποιον. Η φράση προέκυψε από την ιδιότητα του πλακούντα να εκθέτει τη λεχώνα σε μεγάλο κίνδυνο εάν δεν καταπέσει εγκαίρως. Άμα γεννήσει η γυναίκα, η μαμή τεμαχίζει τον πλακούντα γιατί τον θεωρεί ζωντανό και αν είναι αγόρι τον θάβουν στις τέσσερις γωνίες του σπιτιού και αν είναι κορίτσι το δίνουν να το φάει μια μαύρη σκύλα. Όταν το ύστερο δεν έχει πρόσωπο, το παιδί που γεννήθηκε θα είναι ζαρέας, δηλ. καχεκτικό, άσωστο, άσχημο. Ίσως από κακή διατροφή του πλακούντα, διότι οι κοτυληδόνες είναι αλλοιωμένες (έμφρακτο).

«Για δεξ, το μικρό ακόμα δε βγήκε από το Τσιτάρι και μας κάνει και τον κόρρα». Καμιά φορά έρχεται μπροστά το κυττάρι (Συντροφι) και αν δεν το νιώσει η μαμή να το διορθώσει, δηλαδή να το σπρώξει στα γρήγορα να πάει μέσα, για να πέσει πρώτα το παιδί, η λεχώνα πεθαίνει από αιμορραγία. Το κυττάρι πέφτει μοναχό του το πολύ σε τρία τέταρτα. Λέγεται και Δευτέρι επειδή έρχεται δεύτερο μετά το έμβρυο. Είναι η αρχαία ονομασία του πλακούντος από παραθορά. Συνδέθηκε δε με την απελευθέρωση της επιτόκου, παρετυμολογικώς, όπως και ο άγιος Ελευθέριος έγινε ο προστάτης των επιτόκων λόγω ονόματος, ότι δηλαδή ελευθερώνει τις γυναίκες. Επομένως, το Λευτέρι είναι μια χαριτωμένη παρετυμολογική νεοελληνική επιβίωση του αρχαιοελληνικού Δευτέρι. Λέγεται και «Στερόν» ή ύστερο⁴⁸. Λέγεται επίσης «Κύπτος» ή «Αστέρι». Το Ύστερο πιστεύουν, σα δεισιδαιμονία, ότι «είναι πράγμα ζωντανό που φάγει να βρει το παιδί να το πνίξει». Όταν αργεί να πέσει ο πλακούντας, η μαμή δένει ένα βαρίδι από καντάρι στον ομφάλιο λώρο για να πέσει σιγά σιγά. Επίσης, όταν βγει ο πλακούντας, τον βάζουν κάτω από μια ριζιμιά πέτρα για τρεις ημέρες για να ριζώσει το παιδί και μετά το παίρνουν και το θάβουν σε ένα μικρό λάκκο.

Εικόνα 27. Τρίτη περίοδος του τοκετού, δηλ. φυσιολογική αποκόλληση και έξοδος του πλακούντα. Ο χειρισμός του Kustner για να διαπιστώσουμε αν έγινε η αποκόλληση του πλακούντα (α, ε). Η περιστροφή του πλακούντα και των υμένων γίνεται για να μην κατακρατηθούν στη μήτρα υπολείμματά τους (β, γ). Επισκόπηση των κοτυλιδίων για την ακεραιότητα του πλακούντα (ζ) (εκ του E. Bumm).

Εικόνα 28. Μορφές κατακρατηθέντος πλακούντος. α. Κατακρατηθείς πλακούς λόγω συμφύσεων στο τοίχωμα της μήτρας. β. Κατακρατηθείς πλακούς λόγω δακτυλίου σύσπασης. γ. Κατακρατηθείς πλακούς από ανώμαλες συσπάσεις του ενός κέρατος. δ. Κατακρατηθείς πλακούς από εξωτερική σύσφιξη. ε. Κατακρατηθείς πλακούς από συσπάσεις ολόκληρης της μήτρας. στ. Κατακράτηση των μεμβρανών.

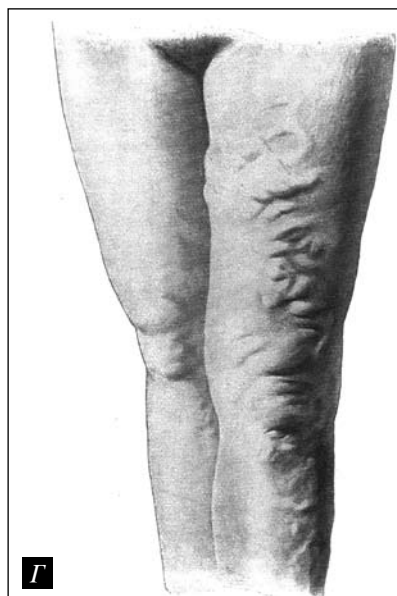
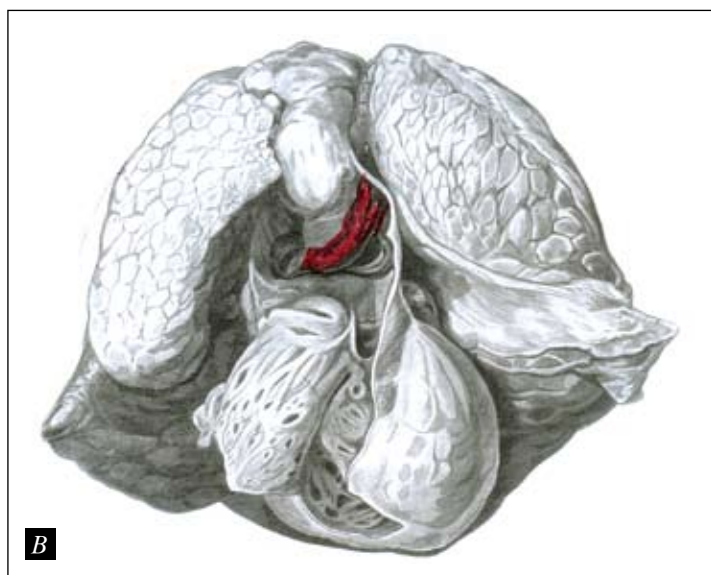
Ένας ευφυής παραδοσιακός τρόπος για να αποκολληθεί ο πλακούς είναι ο «κλώτσος της κόκκινης κλωστής» και η απασχόληση της λεχώνας με τα «υπομονίγια» (δηλαδή ιστορίες παραμυθικές για να τονώσει τη λεχώνα που συνήθως αιμορραγεί και κινδυνεύει). Το δρώμενο αυτό έχει ως εξής: Η μαμή δένει το άκρο του ομφαλίου λώρου με ένα ισχυρό κόκκινο γαϊτάνι (φασκιά) και το δένει στον αριστερό αστράγαλο και την υποχρεώνει να τινάζει κάθε λίγο και λιγάκι, σε κάθε Πάτερ Ημών, το πόδι της, για να διώξει το «κουτσοδαιμονάκι». Το αριστερό πόδι πιστεύει ο λαός ότι είναι του διαβόλου και ότι με τον κλώτσο αυτό διώχνει το «Κουτσοδαιμονάκι» και, αφενός μεν αποκολλάται ο πλακούς, αφετέρου δε αποφεύγεται η εν τω βάθει φλεβική θρόμβωση. Το δρώμενο αυτό είναι μια σοφή νομοτελειακή λαϊκή ιατρική πράξη, διότι το αριστερό πόδι, λόγω ανατομικών λόγων (κατασκευής) είναι περισσότερο επιρρεπές, κατά 70%, σε εν τω βάθει φλεβική θρόμβωση, η οποία καθιστά παροδικά ανάπηρη τη γυναίκα

που κινδυνεύει από πνευμονική εμβολή, λόγω μετακινήσεως θρόμβου από τις εν τω βάθει φλέβες προς τον πνεύμονα. Με την κίνηση αποφεύγεται η δημιουργία θρόμβου. Επιβίωση αυτού του δρώμενου έχουμε στα παραμύθια, στην αρχή των οποίων λέγεται η φράση «Κόκκινη κλωστή δεμένη στην ανέμη τυλιγμένη, δώσωτο κλώτσο να γυρίσει παραμύθι να αρχίσει». Είναι παραφθορά του δρώμενου αυτού της μαμής, η οποία προκειμένου να τονώσει τον ψυχικό κόσμο της επιτόκου που αιμορραγούσε έλεγε τα λεγόμενα «υπομονίγια», δηλαδή να κάνει υπομονή απασχολώντας τη με διάφορες παραμυθιές διηγήσεις.

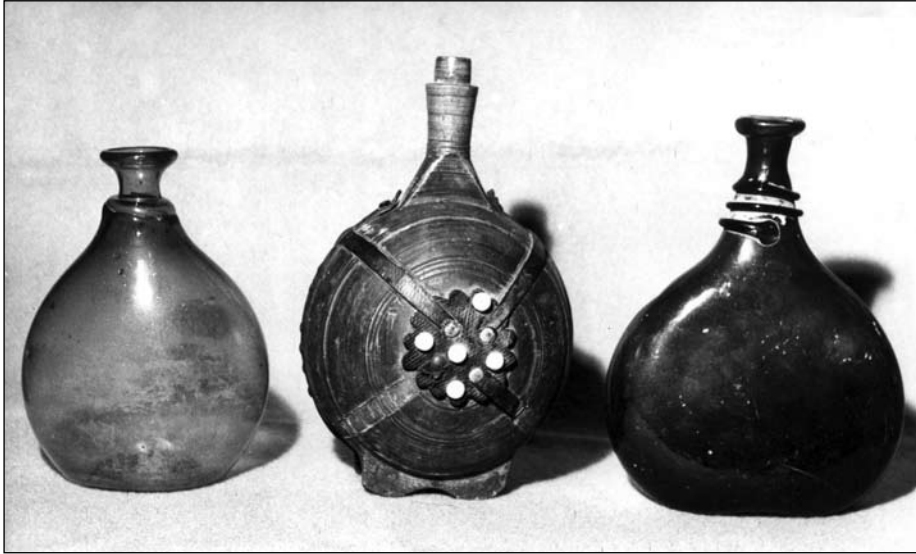
«ΤΑΣΠΑΡΤΣΑΡΙΣΜΑΤΑ» ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΜΑΜΗΣ ΠΡΟΣ ΑΠΟΒΟΛΗΝ ΤΟΥ ΠΛΑΚΟΥΝΤΟΣ (ΥΣΤΕΡΟΥ)

Η μαμή, για να αποβάλει η λεχώνα τον πλακούντα που τον λένε και κατάποδο, εκτός από το διώξιμο του «κουτσοδαίμονακιού» με τους «κλώτσους», έκανε επίσης τα τρία «σπαρτσαρίσματα» (εικόνα 27, 28, 29) που αφορούν στην κοιλιά, δηλαδή στα κοιλιακά τοιχώματα. Όταν μετά τη γέννα είχε περάσει μια ώρα και δεν είχε πέσει ο πλακούς, τότε η μαμή έδινε στη λεχώνα τα «λευτερομπούκαλα», δηλαδή μια γυάλινη φιάλη, μια τσίτσα αδειανή ή μια νεροκολοκύθα και την υποχρέωνε να φυσάει πολύ δυνατά μέσα (εικόνα 30). Αυτό αύξανε την ενδοκοιλιακή πίεση και έπεφτε ο πλακούντας. Αν πάλι δεν είχε αποτέλεσμα η μέθοδος αυτή, έπαιρνε ένα βρώμικο τσαρούχι του άνδρα της και έσπαγε ένα κλούβιο αυγό και την υποχρέωνε να το πιει. Η παπίαση οσμή του κλούβιου αυγού και του βρώμικου τσαρουχιού την έκανε να «ξερονάει». Οι έντονοι αυτοί έμετοι οδηγούσαν στην αποκόλληση του πλακούντα, γιατί αν δεν έβγαινε ο πλακούντας την εποχή εκείνη, η γυναίκα ήταν καταδικασμένη να πεθάνει, γι' αυτό και η μαμή, για να μην κολαστεί, καλούσε τον παπά να διαβάσει την ψυχορραγούσα και ο ιερέας έδινε εντολή να ανοιχτεί ο τάφος της. Διότι η μητρική θνησιμότης, τα παλιά χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας έφτανε στο ποσοστό 38-40%.

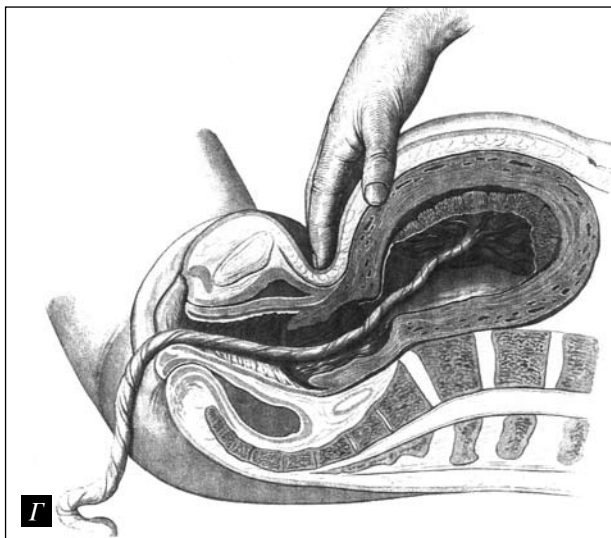
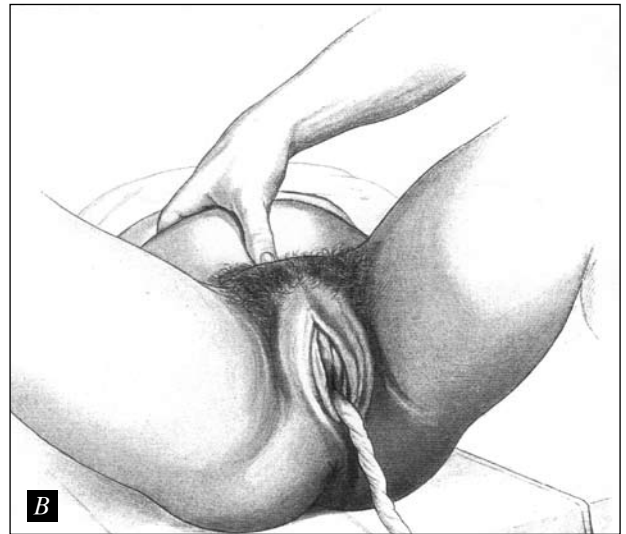
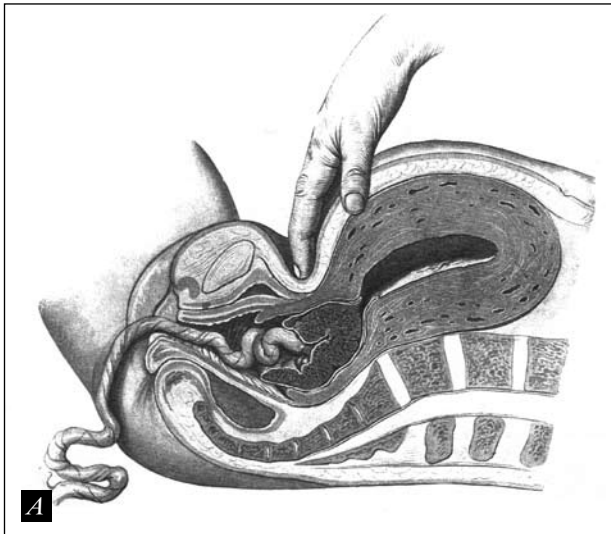
Ο πλακούς πρέπει να θάβεται σε μέρος που ανήκει στον πατέρα. Ο πλακούς, επίσης, στην Πελοπόννησο λέγεται «Συνακόλουθο», διότι ακολουθεί κατά πόδας το νεογνό. Όταν μια γυναίκα γεννάει μόνο θηλυκά, τότε πι-

Εικόνα 29 (α, β, γ). Ο θρόμβος, από την εν τω βάθει γιγνακή φλέβα αριστερά, μετακινείται προς την πνευμονική κυκλοφορία με αποτέλεσμα τον ακαριαίο θάνατο.

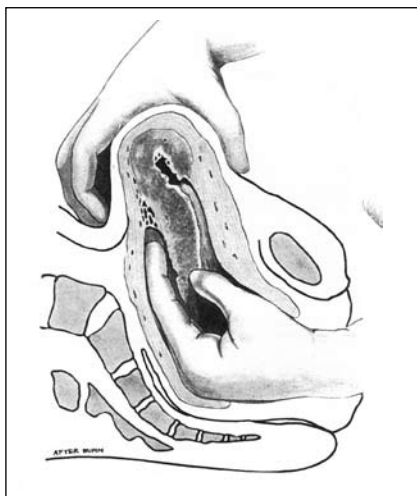
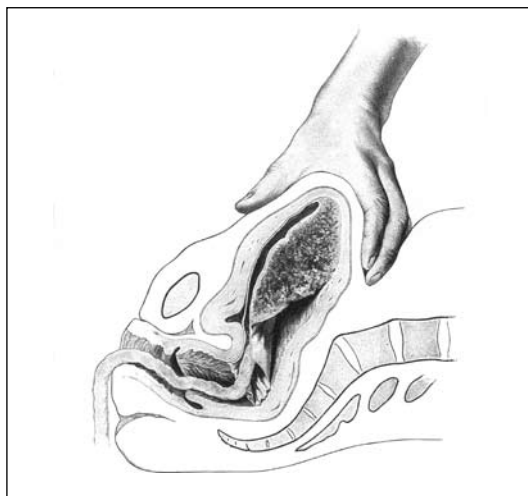
Εικόνα 30. Στην εικόνα αυτή, εκατέρωθεν της ξύλινης τοίτας υπάρχουν δύο βυζαντινά «Λευτεροφλάσια». Μέσα σε αυτές τις φιάλες φρουρούσε η επίτοκος γυναίκα δυνατά, αμέσως μετά τη γέννηση του παιδιού της, προκειμένου να αποβάλει τον πλακούντα (ύστερο, λευτέρι) (φωτογρ. Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Ιατρικής).

Εικόνες 32, 33. Ο «χειρισμός της Ήρας» για τον έλεγχο εξόδου του πλακούντα.

Εικόνα 34. Τα στάδια φυσιολογικής αποκόλλησης του πλακούντα (E. Bumm).

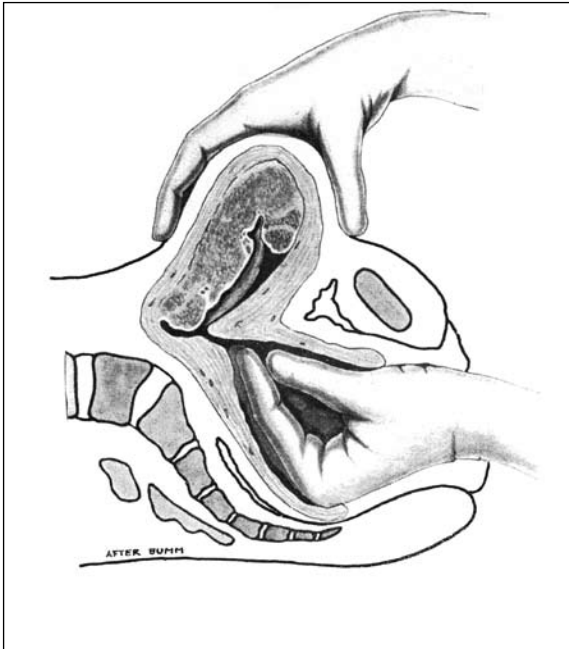
Εικόνες 35, 36. Οι φρονικότερες μορφές πλακούντος, ο στροιφνός πλακούς και ο στροιφνός πλακούς με στενωμένο το στόμιο του τραχήλου, όπου η αιμορραγία και ο επιχειλίσκος πυρετός είχαν στείλει πολλές λεχώνες στον τάφο. Ο λαός λέει ότι η λεχώνα έχει το ένα πόδι της στον τάφο. Χειρισμοί αποκόλλησης τους.

στεύουν ότι κάποια κακιά γυναίκα έβαλε κρυφά στο φαγητό της μητέρας «καρποχόρτι», το οποίο πιστεύουν στην Αρκαδία και στη Μεσσηνία ότι ευνοεί τη θηλυγονία και κάνει τη μάνα κοριτσομάνια, ενώ το σερνικοβότανο ευνοεί την αρρενογονία. Στην περίπτωση αυτή, ο πατέρας τάζει καλό χάρισμα στη γριά μαμή να εξορκίσει τα θηλυκά, κάνοντας με τον πλακούντα μαντεία. Ως ένοχο της θηλυγονίας θεωρεί η μαμή τον πλακούντα, «το ύστερο» και τότε προβαίνει στην ακόλουθο μαγική πράξη, ίσως για ψυχοθεραπευτικούς σκοπούς, για να απαλύνει την οργή του πατέρα. Η μαμή κάνει το «καταπερώνισμα» ή το κάρφωμα του υστέρου και λέγει: «Καρφώνω το τελευταίο γεννημένο θηλυκό του τάδε», ενώ συγχρόνως καρφώνει και ένα καρφί, λέγοντας: «Εδώ καρφώνω τις ξανθιές και τις μαυρομαλλούσες και τις μαυρομάτες κόρες και φέρνω τα αρσενικά». Πιστεύουν ότι το επόμενο παιδί θα είναι αγόρι.

Επίσης, ο πλακούς στην ορεινή Αχαΐα λέγεται «συνακόλουθο», αλλά και «Ντύμα» και «κύττος» και «αγκάστρι». Όταν δε βγαίνει το ύστερο (ο πλακούς), η μαμή την «Αγιοργίζει», δηλαδή κάνει έκκληση στον Άγιο Γεώργιο για τη σωτηρία της. «Αϊ Γιώργη μου καρβάλάρη μου, δύσανε και τρώσανε δέσε και χαλίνωσε την Πελλού και τη Μορμώ και τη Γελλού και το κακό το πονηρό καταπόδι που τη νύχτα περπατά και τα τζάτζαλα φορεί και το συντρόφι του παιδιού κρατεί να τ' αφήσει να σωθεί η γυναίκα τάδε (όνομα)».

Η ΑΠΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΛΑΚΟΥΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΩΝ (ΥΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΟΜΦΑΛΙΟΥ ΛΩΡΟΥ)

Η έξοδος του πλακούντος από τη μητέρα σηματοδοτεί και το πέρας του τρίτου σταδίου του τοκετού, δηλαδή της υστεροτοκίας (εικόνες 30, 31, 32, 33, 34). Μετά την έξοδο (γέννηση) του παιδιού, η μαμή ανέμενε περίπου 20-30 λεπτά της ώρας, όσο δηλαδή χρόνο χρειαζόταν η πλαγιομαμή (βοηθός της κυρίας μαμής, εμπροσθομαμής) για

Εικόνα 37. Στριφνός πλακούς με στενωμένο το στόμιο του τραχήλου.

να διαβάσει την Αγία Επιτολή. Αν δε γινόταν η αποβολή του υστερού, συνήθως η μαμή πίεζε το υπογάστριο και το Λευτέρι έβγαινε. Εξαιρέση αποτελούσαν ο στριφνός πλακούς που ήταν ενσωματωμένος στο τοίχωμα της μήτρας και ο στριφνός με στενωμένο τον τράχηλο της μήτρας, με θνησιμότητα, την εποχή εκείνη, 100%. Τον είχαν προσωποποιήσει με το Χάρο και τον έλεγαν «αρπάχτρα» (εικόνες 35, 36, 37). Σε μερικές περιπτώσεις, μετά το αφαιλόκομα, η μαμή κρατούσε με το δεξί της χέρι τον ομφάλιο λώρο και με μια σακοράφα τοιμούσε το λώρο για να φοβερύσει το ύστερο και να ξεκολλήσει!

Μετά κρεμούσε τους Μόλυβους και πήγαινε από πίσω της και την κουνούσε, έκανε τη λεγόμενη Σείση, επιβίωση της μεθόδου της Θεάς Ήρας. Συγχρόνως «μαύλιζε» και παρακαλούσε το ύστερο να βγει λέγοντας «Κιτ κιτ, έβγα συντρόφι του παιδιού, σε περιμένει η Παναγία και ο Αϊ-Γιάννης. Έξελθε Λευτεράκι μου και ως εξήλθε ο Ιωνάς εκ του κύτους της κοιλίας και ο Λάζαρος εκ του μνήματος. Αμήν και έβγα τώρα αμέσως!».

Μετά την ομαλή αποβολή του πλακούντα, η μαμή έπαιρνε μια ξύλινη σφραγίδα προσφοράς και την τοποθετούσε επάνω στην ηβική σύμφυση, στο υπογάστριο και την έδενε σφιχτά με το ζωνάρι του ανδρός της λεχώνας, αν το νεογέννητο ήταν αγόρι και με τσεμπέρι της πεθεράς, αν ήταν κορίτσι.

ΤΟ «ΞΕΤΑΣΜΑ» Η ΕΞΕΤΑΣΗ-ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΥΣΤΕΡΟΥ ΤΗΣ ΕΜΒΡΥΪΚΗΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΛΑΚΟΥΝΤΑ ΠΟΥ ΤΟ ΛΕΓΑΝΕ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΟ ΜΕ ΠΡΟΣΩΠΟ ΜΕ ΤΗ ΜΑΜΗ, ΤΟ ΘΑΨΙΜΟ, ΤΟ ΤΕΜΑΧΙΣΜΑ, ΤΟ ΠΕΡΩΝΙΣΜΑ

Η μαμή εξέταζε το «πρόσωπο» του πλακούντα, δηλαδή την πλευρά που ήταν οι κοτυληδόνες, «η εμβρυϊκή πλευρά». Η εξέταση της πρόσοψης έχει μεγάλη σημασία για να μαντέψει το μέλλον του παιδιού, την υγεία του και γενικώς την καλή του τύχη. Αν γεννηθεί κορίτσι, το ύστερο το ρίχνουν σε μια μαύρη σκύλα να το φάει για να «πισωστρέψουν τα κορίτσια».

¹Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος Παιδοχειρουργός, Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών, Τακτικόν μέλος του AMERICAN COLLEGE OF SURGEONS (F.A.C.S.) Πρόεδρος της Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας
²Αλεξάνδρα Χρ. Οικονομοπούλου, Ειδικευμένη Χειρουργός, Υπεύθυνη του Μουσείου της Ελληνικής Λαϊκής Ιατρικής